

ПЕТРОВИЋ ПЕТАР II ЊЕГОШ

(ПО НЕОБЕЛОДАЊЕНИМ ТАЈНИМ АКТИМА АРХИВЕ
ДАЛМАТИНСКОГ НАМЕСНИШТВА)

(Наставак)

Извештај Орешковића упућен гувернеру Либиенбергу
о успесима своје преписке са Његошем гласи:

„Екцеленција!

Да сам се пре мог одласка из Задра претплатио на лист Српске народне новине које излазе у Пешти с намером да бих код Црногораца важио као ревностни љубитељ илирске литературе, и тим лакше задобио њихово поверење, Ваша се је Преузвишеност већ онда удостојила да прими на високо знање. Веома повољан успех сада је ту намеру потпуно оправдао, јер како ће Ваша Преузвишеност добродивно разабрати из моје приватне преписке, коју овде учтиво прилажем, Владика ми сада пише са много више топлине и са извесном срдечношћу, и израз на крају његова писма, у којем ми изражује свој топли илирски пријатељски поздрав, могао би значити (као последица моје претплате на онај илирски лист) доста повећано поверење Владичино.

Непрестано настојећи да све подухнем, што би водило добром споразуму и баш оном интимном поверењу, којим се може стећи више уцлива на дух човека,² послужио сам се писмом примљеним од по-

¹ F. M. Rintelen, Wege zu Gott (Abh. zur Philos. и Psychol. d. Relig.) p. 143, 160.

² Durch die man auf den Geist eines Menschen mehr Einfluss gewinnen kann.

знатог српског писца Караџића, да узмогнем Владици писати, и том приликом послати му неколико бројева поменутог илирског листа.

Ово је дало повода сасвим повољном и поверљивом писменом одговору, на који сам у истоме тону другим писмом одвратио, а који поред верног превода овде у оригиналу са највећим поштовањем узимљем слободу поднети на високи увид Ваше Преузвишености.

У овоме одговору, како ће Преузвишеност Ваша из њега видети, тражио је од мене Владика, да Вас у његово име замолим, да бисте изволели примити у духовни семинар у Задру Марка сина будванског становника Митра Микуле, и сердару Буровићу повисити плату једнако као и другим сердарима у Далмацији. За случај да Ваша Преузвишеност не би нашла за сходно да удовољи његовој молби, помислио сам да би било нужно унапред на то Владикау припремити, па сам се позвао на код нас постојеће превећне прописе, да се не би он унеколико у свом очекивању преварио, и то га можда озловољило.

Молба Димитрија Микуле ради пријема његовог сина у семинар у Задру поднесена је већ са многим осталим сличним од овог Среског начелства високом Земаљском губернијуму.

При овом искреном поверењу Владике и задобијеној личној наклоности његовог брата Петра, који у његово име учествује код оба уређивања граница, могло би се веровати, да ће овај посао, у пркос многим потешкоћама, које се сваког дана све више нагомилавају, ипак успети. Ја бих се и код ове повољне припреме сад већ осећао увереним о најбољем успеху да нова организација у Црној Гори није дала повода многим унутрашњим цепањима (раздорима), због чега се је најжалост бојати, да Владика неће увек моћи свој уплив уздржати у оној мери, у којој би он одиста иначе при својој доброј наклоности на наше задовољство заиста био склон да врши.

Какве важне и непријатне препреке регулисању граница претстоје, нека изволи Ваша Преузвишеност добростиво увидети из следећег.

Неки Машан Петровић, брат Ђорђевић, за ослобођење од судског поступка, којег изволела се је заузети Ваша Преузвишеност, и који се због тога осећа обвезним нашој ствари, тек ми је јучер приповедио, да су Црногорци из Његоша, без знања и пристанка Владичина, назад неколико дана одржали збор, и из своје средине изабрали одасланике, који ће их при уређењу граница њихове општине заступати. Овом приликом они су учинили разрез на све куће своје општине ради прибављања потребног новца за издржавање својих претставника за време уређивања граница, како ови не би били присиљени живети на наш трошак, и због тога били према нама попустљиви.

Као захтев, од кога се не сме отступити, на овој је скупштини донесен, да се граница Лозица (која је како је познато 1820 год. несхватљивом неодговорном омашком на нашу велику штету комисијски исправљена, и пограничним белезима већ обележена) и сада уздржи према ондашњем обележењу, и да се ни једна стопа од исте не сме уступити без борбе оружјем.

Ако се сада узме у обзир да Црногорци (у највећој распуштености одрасли и иначе веома лукави) према њиховим тесногрудим схваћањима

народности, свако понуштање с наше стране сматрају слабошћу, и сметње гледају да умноже, да би отуд за себе корист извукли, то се већ сада може схватити, какве нас противности на сваком кораку уређења границе очекују, иако је једнако Владика нашој ствари наклоњен. Стога се не може предвидети: како ће се све ове потешкоће отстранити, и каква ће се средства још за то захтевати док се овај своје врсте можда једини посао напослетку не узмогне остварити, без довршења којег не може се замислити мир у овоме срезу.

Котор, 8 новембра 1837.

Капетан Орешковић.“

Перо, брат Његошев по својој жени, послао је Орешковићу лицем на Божић печеницу са овим писмом.¹

„Благородноме осподину капетану ћесаро - краљевском Орешковићу поздрав.

Имам чест Вас поздравити празником Рождества Христова, да Ви у здравље доходи на многаја љета!

Молим Вас да бисте нам опростили, јербо није за Вас ту регала, него само знак од љубави како пријатељи. Али само можете познат моју велику љубав тек³ ја шиљем моју госпођу по оваквоме времену.

Међутијем остајем Ваш брат и слуга

На Његуше децембра 25 1837-га

Перо Петровић.“

Орешковић је Пери на узврат послао неколико боца розолија са овим писмом:⁴

„Котор, 25 дец. 1837 (6јануара 1838).

Високорођеном, високоцененом и јуначком осподину Пери Петровићу, веома угледном вођи црногорском поздрав.

Иако ми је пријатан послати божићњи дар, јер ми служи као доказ твоје љубави и пријатељства, али ти ипак не могу опростити, што си за то надалеко кињио своју јадну супругу са овако рђавим временом.

Пошто немам ништа бољег, то ти шаљем неколико боца розолија не зато да бих ти дао нешто доброга, него једино као доказ такођер срдачног одговора твога пријатеља.

Орешковић капетан.“

О примљеном дару од Пери Орешковић је обавестио Либиенберга актом,⁵ из кога приводимо овде само ону

¹ Id., XXIII, 24.

² Дара.

³ Kag.

⁴ Оригиналa на српскоме нема, па се писмо приводи овде у преводу са немачкога превода — За овај превод Орешковић вели: Aus dem Illyrischen übersetzt.

⁵ Id., XXIII, 24 од 8|1 1838.

ставку, која се односи на предње Орешковићево писмо, и гласи:

„Ово је писмо истовремено јасан доказ о грубости¹ обичаја Црногораца, да и сами брат Владичин са својом женом поступа као са једном ропкињом и горе него ли са икојом служавком, и њу шаље по најгорем времену на један велики празник у Котор преко три сата удаљености једино, да би мени послао пециво уобичајено о православном Божићу.“

Но ни Орешковић са препреденом својом лукавошћу није успео да придобије Његоша ни Његошева брата Перу, ни да постигне било које политичке користи. Орешковић је известио² Лилиенберга, да је узалудно било настојање и код Владике и код Пере, да се граница код Паштровића подели како је Аустријска комисија тражила на миран начин. Његош је мрзио Аустрију. Он је кнеза Калуђеровића³ дао стрелати, а попа Пламенца⁴ у гвожђе оковати, пошто су били оптужени, да шурују са Аустријом. Мржња његова била је толика, да се је 1839 год. измирио са Турцима у Албанији, да би се с те стране обезбедио и сигурније могао иступити противу Аустрије онда кад је Црна Гора од ове била угрожена.⁵ Том приликом јавно је одржао говор противу Аустрије и дао стрелати двојицу Црногораца,⁶ аустријских присташа. Которски ср. начелник у једном свом извештају вели, да је Владика изјавио, да би Црну Гору радије подложио Турској него ли Аустрији.⁷

И Орешковић у свом извештају поднетом Лилиенбергу вели о Његошу:⁸

„При таквим личним особинама овог Поглавице, који неограничено влада над овим оружаним горонтацима, и по својој вољи води их, не би се можда погрешило, кад би се изближега посматрале његове праве

¹ Roheit (суровости).

² Id., 10, актом од 8|3 1838. — Доцније је било немира приликом уређивања граница. Id., XXIII, 11, акт конфидента Бердара из Будве од 4|11 1839.

³ Id., акт од 8|3 1838.

⁴ Id., XXXIV, акт од 13|2 1839.

⁵ Id., XXVI, 52, акт од 4|7 1839.

⁶ Јока Вукова и његовог сина Раичковића. Id., XXIII, 12, акт од 7|12 1839.

⁷ Id., XXI, 42, акт од 11|4 1836.

⁸ Id., XXVI, 114, акт од 10|7 1840. У овом извештају најпре је говор о личним особинама Његошевим.

намере.¹ Колико ја познајем Владика, уверен сам, да ако он данас још живи у пријатељском односу с нама, сутра већ окренуо би он своје оружје противу нас чим би ми били заплетени у рату са Русијом,² и чим би његов интерес уопште захтевао промену политике. Све докле пак док постоји добар споразум између Аустрије и Русије не треба двоумити да ће политика Владичина према нама остати непроменљива. И ово је у главном мерило, по којем ја по мојем ограниченом становишту просуђујем држање наше према Црној Гори, и по чему мислим да могу закључити, да се никако немамо плашити нарушења мира на овим границама под садашњим околностима.“

А да је и Његошев брат Перо мрзео Аустрију, види се из извештаја аустријског конфидента Бердара од 19/3 1840.³

VI ПРОТИВНИЦИ ЊЕГОШЕВИ

На повратку свом из Русије Његош је увео порез од два форинта на сваку кућу годишње, распустио сенат и сву власт узео у своје руке. Због тога — према овим Тајним актима — настало је у народу црногорскоме велико незадовољство, да су погливице његове поднели жалбу руском цару Николи I противу Његоша. О томе је шеф Полиције обавестио Лилиенберга овим актом:⁴

„Црна Гора рекао бих да се сада налази у стању највећег нереда.⁵ Већина народних поглавица незадовољна је са владиком, а његови још преостали присташе остају уза њ једино из користољубља и због дарова, које он с времена на време осећа се принуђеним да им поделије. Данак од једнога талера на сваку кућу јесте предмет најжешће свађе између Владике и његових потчињених, и бојати се је, да би ова трвења могла испасти на штету првога. Већина Нахија силом ускраћује плаћање пореза, и износ који је већ утеран са одлучношћу затражен је натраг од места, која су га уплатила, тако да се држи, да ће Владика на претњу целог становништва разумети да му га треба вратити. Приповеда се, да је Владика наредио хапшење једнога свога сродника из

¹ Gesinnungen.

² Er morgen schon seine Waffen gegen uns kehren würde, sobald wir mit Russland in Krieg verwickelt sind.

³ Id., XXIII, 6, акт од 19/3 1840.

⁴ Id., XVIII, 113, акт од 1/6 1834 бр. 165/R.

⁵ Ср. начелник когорски са своје стране вели: „... Неспособност Владичина да управља са оним становницима очитује се сваког дана све више, и због слабог послуша који показују према његовим наредбама и због мноштва раздора и жестоких борба међусобних, у којима сваког часа има мртвих и рањених...“ Id., XVIII, 111, акт од 25/5 1834, бр. 579/p.

једне од првих породица, али да наређењу не само да није било удовољено, него су неке народне поглавице устале у заштиту његову, и изјавиле своје Поглавици, да се халшење неће збити, и да му ни нау м не падне, да дира у личну слободу народа. — Већина становништва и поглавица народних траже, како кажу, постављање губернадура. Владика се опире да овом тражењу удовољи, јер да је његов авторитет довољан за управљање Црном Гором. Бојати се је, да би, ако Владика не измени своје владање, могло доћи до нападаја, који ће тешко испасти у корист Владике, пошто је његова странка слабија.

Говори се да познати Матеј Вучићевић намерава да отпутује, и да му је већина црногорских народних поглавица дала налог, да преда цару Николи једну молбу противу Владике, да се њиховој отаџбини даде нов Устав и да престану: самовоља и мучења.“

Лилиенберг је затим о стању у Црној Гори известио Цара и министре: Седлницког и Митровског овим актом:¹

” У Црној Гори као да је незадовољство противу Владике порасло у толикој мери, да су се многи народни прваци жалили цару Николи, и да су, како се говори, три среза: Црначка, Речка и Љешанска Нахија одметнуле од зависности, због чега се је бојати да не наступи анархија.

И даљи извештаји гласе песимистички — Ср. начелник которски јавља:²

„Међутим већи део оног становништва због недовољне активности и недовољне смотрености Владичине живи сада сасвим разуздано, и ово стање запуштености, ако се на тај начин продужи проузроковаће одиста нарушење пограничног мира, који се је досле великим напорима могао да одржи.“

Исти начелник мало доцније у истом песимизму извешћује:³

” Што се пак тиче Црне Горе примећујем, да се њена унутрашња администрација налази и даље у највећем переду, као што сам по дужности саопштио био ранијим мојим оданим извештајима. Владика се нимало не брине да поправи неподобштине, које се сваког дана збивају, а нарушиоци јавног мира, његовим нерадом охрабрени, мисле да су слободни да могу правити насиља сваке врсте“.⁴

¹ Id., XVIII, 114, актом од 14/6 1834.

² Id., 129, актом од 24/6 1834.

³ Id., 154, актом од 26/7 1834.

⁴ Слично говоре и даљи извештаји котор. ср. начелника: од 26/7 1834, бр. 812, id., 154; од 25/8 1834 бр. 917/p., id., 168; од 25/10 1834 бр. 1101/p., id., XIX, 204; од 24/12 1834, бр. 1243/p. id., XX; 24/7 1835 бр. 539/p., id., XX, 87; а тако и Лилиенберга министрима у Беч: од 14/10 1834 бр. 195/g. p., id., XVIII; од 18/3 1835 бр. 38/g. p., id., XX, 38.

Но од свију извештаја најнеповољнији био је онај шефа полиције, који гласи:¹

” Приповеда се, да сада у Црној Гори влада највећи неред, мржња, неповерење, и освета. И сами Владика рекао бих налази се у непријатности, и његова соба за спавање претрпана је кубурама и пушкама“.

Списи Тајне архиве Далматинског намесништва приказују као главне противнике Његошеве: Ивана витеза Ивановића-Вукотића, Матеја Вукичевића, Ђорђа Петровића Савова и унеколико и попа Јока Пламенца Вукова. Тај сукоб између Његоша и његових противника, наравно, ишао је у прилог Аустрији. Ова је потпиривала и искоришћавала тај раздор. Кабога у свом извештају од 3/11 1832 Лилиенбергу² вели: „Кад Вукотић не би био подржаван одлучујућим руским упливом, могло би се индиректним путем постићи његово отстрањење из Црне Горе — као што нам је раније пошло за руком да уклонимо оног сплеткаша (интриганта) Орловића —, кад нам не би више стајало у рачуну, да његовим и његовог сродника Вукичевића што дуљим онамо пребивањем и даље трају у Црној Гори: раздори, странке и отуд произлазећа слабост“.³

Вукотић и његов сестрић Вукичевић називљу се руским поданицима. Сами цар Франц наредио је, да се надзире њихов боравак у Црној Гори. У ту сврху министар Митровски упутио је Лилиенбергу следеће писмо:⁴

Бр. 2054/П. Високоблагородни Грофе!

Њ. Ц. Кр. апостолско Величанство поводом преговора који је у току између господина дворског и државног канцелара и мене о доласку у Котор и Црну Гору двојице руских поданика Ивана Ивановића - Вукотића и Матије Вукичевића, превишњим власторучним писмом од 15 новембра т. г. изволело је наредити: „Ставити у нарочиту дужност властима у Далмацији да имају најживљу позорност на догађаје суседне земље, а тако и на понашање Православних, па да о свему ономе што би о томе дознале без одлагања имају тачно известити.“

¹ Id., 190, акт од 25/9 1834.

² Id., 431.

³ Falles es nicht für zweckmässiger gehalten wird, durch seine und seines Verwandten Vuchichievich längere Anwesenheit die Spaltungen, Partheien und daraus entspringende Schwäche in Montenero fortwähren zu sehen.

⁴ Id., Xli 73, акт од 18/11 1831.

Шеф полиције доставио је Лилиенбергу¹ примљено поверљиво писмо о политичким приликама у Црној Гори, у којем се вели, да Русија много потпомаже Црногорце новцем и оружјем; да збачени губернадур црногорски Радоњић Вукале и његов брат Марко још чаме у тамници, и да се с њима строго поступа; да је гласовити (*famoso*) Вукотић изабран за кнеза црногорског и за претседника сената, а његов унук Вукичевић Матеј — за потпретседника; да је Вукотић упутио разне прогласе на народ у име цара Николе;² да велике суме у злату шаље свом зету Лумбардићу у Котор, а овај њему у размену талере, и т. д.

Актом од 6-3 1832 под бр. 217 р.³ ср. начелник которски известио је Лилиенберга: да се Вукотић и Вукичевић налазе увређеним што аустријске власти, место с њима, воде преписку са Архимандритом, којему они хоће да одузму свако уплитање у световне ствари.⁴ — У писму једном свом пријатељу у Котору⁵ Вукотић пише из Ријечке Нахије: „Озловољен калуђерским дисциплинама у Цетињу и храном по црквеним прописима, преселио сам се на ове стране да бих се науживао лепог времена и толико изгубљене слободе и мира....“ — Лилиенберг о тим затегнутим односима између Архимандрита и Вукотића известио је непосредно Цара актом од 4-11-1832. То стање напетости продужено је и у години 1833, како се види и из следећег извештаја Лилиенбергова, упућеног Седлницком:⁶

„ У Црној Гори траје и даље раздор између Архимандрита и тако званог претседника Сената Вукотића, и овај последњи и даље настоји, да код народа умањи углед првога, и можда је ова завера (сплетка) најважнији разлог претстојећем путовању Архимандрита преко Беча у Петроград.

О стању у Црној Гори и агитацији Вукотићевој након одласка Његошева у Русију на посвећење ср. начелник которски известио је Лилиенберга:⁷

¹ Id., XIII, 94, актом од 23-2 1832.

² Onde incutere maggior terrore e rispetto nei Montenerini, id. 121

³ Id., 121.

⁴ Qualunque ingerenza nel temporale.

⁵ Id., XIII, 414, акт од 25-10 1832.

⁶ Id., XVI, 91, актом од 5-6 1833.

⁷ Id., XVII, 149 актом од 1/7 1833.

„ У Црној Гори по одласку Архимандрита Петровића за Русију влада сада већи ред и више мира. Вукотић је привукао себи управу свију послова, и разрешен од љубомре и од обзира према Архимандриту, делује са неком активношћу, настојећи да придобије разне странке и да их одалечи од сродника и присташа Архимандритових. Но њега се већма боји него ли га љуби оно дрско и немирно становништво.

Лилиенберг извештавајући Цара и ministre о посвећењу Његоша за епископа вели:¹

„Пре свега очекује се повратак његов са богатим даровима. Рекло би се, да се Вукотић не придружује општем ликовању, који се је на ове вести у оној земљи ширио, него да је све ово примио неком врстом хладноће“.

Након непуна три месеца од повратка Његошева из Русије у Црну Гору раздор између њега и Вукотића био је потпун. И Вукотић и Вукичевић били су прогнани из земље, и Његош је узео крмило државно у своје руке. Извештај о томе которског среског начелника гласи:²

Што се пак напоследку тиче Црне Горе примећује се, да је Вукотић отпутовао за Трст; да се његов сестрић потпретседник Црне Горе Вукичевић сада налази овде; да су обојица по одредби Владике удаљени из Црне Горе; да се је Сенат сам од себе распустио; да су безуспешни испали покушаји Вукичевића измирења са Владиком; да изгледа да је овај склон да преузме управу свију послова као и његов покстриц, Митрополит.

Слично овоме известио је шеф и полиције:³

„По приватним вестима дознао се је, да је владавина Вукотићева Вукичевићева већ достигла свој свршетак; нови Владика да им је азао, да их не потребује више; да је он одлучио да следи систем појног свог стрица, и укине све новотарије од њих уведене, и да Вукичевић намерава да се повуче у Котор к своме сроднику Лумбардићу“.

У извештају которског ср. начелника од 25/3 1834 бр. 39, упућеном Лилиенбергу,⁴ стоји: да је руски посланик у

¹ Id., XVI, 182, актом од 10/10 1833.

² Id., XVIII, 45, актом од 25/2 1834, бр. 176/p.

³ Id., 49 акт од 1/3 1834.

⁴ Id., 67.

Бечу осудио држање Његошево према Вукотићу и Вукичевићу, али да Његош и поред тога не мисли никако да са њима преговара о поравнању, и да се је сенат црногорски сам од себе распустио, пошто је Владика узео у своје руке сву управу послова без учешћа оних који су некад обнашали част сенатора.

Матија Вукичевић који је са Вукотићем, својим ујаком, допутовао из Русије у Црну Гору, и стављен под надзор аустријских власти, како је напред овде споменуто, постао је потпреседником сената. У акту шефа полиције од 16/4 1832,¹ упућеном Лилиенбергу вели се, да је которски трговац Илија Лумбардић био ујак Вукичевићев. По томе изгледа, да је и Вукотић био сродник Лумбардићев. Спомињу се неколико путовања Вукичевићевих у Русију, у политичке сврхе и његове везе са царем Николом и руским послаником у Бечу.

Шеф полиције актом од 9/11 1833 под бр. 250/P.² известио је Лилиенберга: да је долазак у Котор потпретседника сената Матеја Вукићевића из Црне Горе са госпођом пред повратак Његоша из Русије са посвећења дао повода разним гласинама. Даље се вели, да је госпођа родом из руске Пољске; да је образована и богата. У извештају пак которског ср. начелника од 25/2 1834 — како смо видели — наведено је, да је Његош са Вукотићем прогнао из Црне Горе и Вукичевића, и да су узалудни били сви напори Вукичевића да се измири са Владиком.³ Напослетку исти ср. начелник саопштио је Лилиенбергу,⁴ да се је Вукичевић надао, да ће се моћи користити незадовољством народа са Његошем, те се повратити на Цетиње, али да је Његош одбио да га прими.

*

Ђорђе Петровић, син Савов, првобратучед Његошев, поручник руске војске у пензији, у овим списима означен је као највећи противник Његошев.⁵ О односима између првобра-

¹ Id., XIV, 179.

² Id., XVII, 190.

³ Inutili risultarono, i tentativi fatti da Vuchichievich per pacificarsi col Vescovo.

⁴ Id., XVII, 90 актом од 25/4 1834, бр. 408/p.

⁵ После убиства кнеза Данила он се склонио у Задар са неким другим црногорским породицама. Онде је и умро. На гробници, која је на десној страни кад се улази у гробље недалеко од улазних врата, урезан је грб и натпис: „Кнез Ђорђе Петровић“.

тучедâ известио је Лилиенберга капетан Орешковић овим актом¹.

„Бр. 4 Преузвишености!

О приспелој вести да Црмничка Нахија Црногорска жели да се подложи под аустријску владавину, изволела је Ваша Преузвишеност високим налотом бр. 65/Р. од 15 септ. прошле године милостиво наредити ми, да испитам постојање и основ ове жеље на обазрив начин, па да о томе поднесем мој покорни извештај.

Услед овога и у допуну моје под 20 пр. месеца бр. 4 учтиво поднесене пријаве, узимљем слободу да са страхопоштовањем саопштим о томе даље подробне следеће податке.

Да између Владике и његовог рођака Ђорђа од њиховог повратка из Русије влада велико нерасположење, и да је Ђорђо много љубоморан на неподелену политичку власт Владичину, ја сам већ имао част да споменем у поменутој учтивој мојој пријави. Пошто је сада, Ђорђо означен као онај који стоји у вези са поглавицама Црмничке Нахије, то сам морао, да бих што темељитије испитао стварно постојање ових унутрашњих раздора, пре свега другога настојати да истражим узрок породичне свађе која је Ђорђа мотла навести на тако важан корак, и да о карактеру овога прикупим по могућности најпоузданије вести. То сам ја могао учинити мало по мало за време обављеног регулисања граница уголико више, што се је између мене и брата Владичина Пере, као што се је Ваша Преузвишеност из мога учтивног извештаја од 15 т. мј. бр. 2/п милостиво удостојила разабрати, развило најтежње поверење, и он на крају није показао никакву противност, да ме препусти да могу завирити у најтајније породичне односе.

Да бих дакле могао што јасније претставити на високо расуђивање Ваше Преузвишености право стање ствари, морам поћи до Ђорђевог младости и првог васпитања његовог; тамо се има наћи почетак његовог незадовољства, и отуд извести узрок садашњих у Црној Гори унутрашњих раздора.

Ђорђо је првобитно био одређен да као владика влада у Црној Гори. Још у првој његовој младости бејаше он за то одабран од покојног Владике, који га је уз велике трошкове дао васпитати као свога наследника, и за његово образовање из Русије довести више професора. После много година узалудних настојања, пошто није имао ни дара, ни мара, ни воље за учење, да саодговори жељама васпитача; порасли дечак шта више развио је у себи световише самовољан, злобан, зловољан и несносан карактер, и сасвим одлучну одвратност према свештеничком чину. Напослетку баца он сасвим калуђерске мантије, побеже са Цетина, и задржа се већим делом у Мајинама, где је живео разуздано, ван сваке везе, сасвим оделен од својих сродника. Покојни Владика одавно се је већ уверио, да су такве наклоности његовог синовца Ђорђа прили-

¹ Id., XXIII, 70 акт од 24/10 1837 бр. 4. Орешковић се је са Ђорђом побратимио. Ђорђе је у Котору код њега отседао. У једном писму вели Орешковић Ђорђу: „За вас у мојем стану спремљен је кревет“.

чиле пре свему другоме, него ли црквеном и врховном пастиру свога народа, и он га је већ сасвим препустио његовој судбини, не водећи рачуна, што ће од њега моћи бити. Али после неког времена жалостило је ипак старог Владику, да један од његових најближњих расте у овом дивљем стању, и да га гледа изложена свима пороцима, па је желио да га бар спасе од последње пропасти, али сви покушаји, да га ухвати и под надзор доведе на Цетиње, остали су безуспешни. Напослетку пошло је за руком једном руском штабском официру, да сјајним обећањима приволи Ђорђа, да отпутује с њим у Русију. Ђорђе би смештен у један војни завод, и после неколико година као официр примљен у војску.

Међутим је садашњи Владика, који је онда учио у Херцеговине и показивао одличне природне таленте (умне способности), примљен у школу на Цетиње, и приликом смрти нек. Владике за његовог наследника опоручком одређен.

Кад је садашњи Владика 1833 године дошао у Петроград, да онде буде посвећен за епископа, позвао је он свог рођака Ђорђа из војске, поступао је ту с њиме као са братом рођеним, и повео га је са собом у Црну Гору. Овде је више искусни Ђорђо вршио велики уплив поред младог Владике, и у почетку је у овоме положају изгледао веома допадљив; но кад је Владика мало по мало постајао свестан своје моћи и световише отклањао саветовања свог рођака Ђорђа, почело се је у унутрашности овога развијати незадовољство.

Многе од Владике уведене новотарије, којима се је Ђорђо мање-више опирао, да би показао важећим свој уплив, дале су материјала разним размирицама и непријатним свађама, које су ипак бивале утишане, јер је с једне стране Ђорђо увек знао у право време да попусти, и да се повуче у границе скромности,¹ а и Владика с друге стране увек се готовим показивао, да свом рођаку све поново опрости.

Ипак је још тада Ђорђо гледао да створи за себе странку у Црној Гори. И он бива потлавито означен као онај од кога су потицале све жалбе и оптужбе противу Владике, и у име народа преко друге руке одашиљане Руској влади. Он је мислио тим да ће, с обзиром на неспособност младића Владике, владати и његов пад ускорити. Сањао је, да ће га можда он исти моћи заменити као владика Црне Горе, пошто га није лако било другим лицем заменити.

Док је он на овај начин испод руке ковао планове за пропаст Владике, настојао је истовремено да поново стече његову наклоност и поверење, и у овој привидно доброј хармонији подузеше скупа пут за Петроград.

Овде је Ђорђо тајно покушавао да поткрепи одаслате жалбе Црногораца; да шоткопа славу (добар глас) Владике (*im den Ruf des Vladika zu untergraben*); да претстави његову младост и неискуство као узрок народног незадовољства, и да га претстави уопште као неспособна. Међутим Владици је успело, да се не само на све оптужбе оправда и да обори сва клеветања,² него и да добије знатне суме за уређење своје

¹ In die Schranken der Bescheidenheit.

² Alle Verleumdungen niederzuschlagen.

земље. Ђорђеове сплетке ¹ прозрене су биле, и Министарство ручко пустило је на вољу Владици, да свога рођака поведе са собом у Црну Гору или да га остави у Русију.

Владика који се је сада примљеном новчаном помоћи за уређење земље осећао доста јаким против сваког даљег нападаја, мислећи с друге стране да ће моћи од себе одбити прекор Црногораца као да је он свог рођака одгурао од себе и надајући се, да ће он сам њега напоследку савладати овим поновљеним великодушним својим поступком,² одлучи се да му поново све опрости, и свог рођака са собом поведе у Црну Гору.

Потом је Ђорђо озбиљно био опоменут, да се само онда може надати пензији од Русије ако буде активно помагао Владику приликом будућих извођења нових реформа и на тај начин отаџбини усрдно службо, и поглавито ако буде настојао, да Владика постигне задовољство.

На повратку кући Владика је развио свој нови организациони план, који му је имао обезбедити самовладавину³ у Црној Гори. Како је он све раније шарже укинуо а новопостављене платама знао везати за своје интересе; како је сва надлештва међусобно повезао и помоћу права наименовања на та надлештва сву власт у себе усредредио, нека се Ваша Преузвишеност милостиво удостоји уверити из мога најпонижнијег извештаја од 5 октобра.

Ђорђо је посматрао овај развој са злбом. То што је Владика разполагао сада великим свотама брзо је раздражило његову осетљивост. Он није могао то прежалити помишљајући: да је он исти једном био одређен за место које сада Владика заузима; да је он могао у Црној Гори сам владати и неограничено заповедати. Сад је видео да је лишен свих тих користи; истиснут од садашњег Владике, и тако лепи положај узурпиран од једног млађег сродника. Љубомора, мржња, злоба пратиле су отсад све његове кораке, и где је год само могао, противно се је он наредбама Владичиним. Тако на пр. Владика је за време последњег свог путовања дао ухапсити једнога човека због непослушности и грубог сусрета, и спровести на Цетиње. Ђорђо као потпретседник Сената запитао је за узрок хапшења, и одмах потом дао скинути са човека гвожђа и ослободити га, рекавши му: „Ниси ништа скривио против јавне безбедности, па можеш мирно поћи кући“.

Ови и други слични призори дали су често повода многим немилим појавама, и требао је сав уплив руског потпуковника Озерецковског, који је често са уздигнутим рукама морао преклињати обе стране, да своје неспоразуме оставе на страну, и избегавају даље скандале.

Ма да је Ђорђо од природе много озбиљан и суморан, и мало имао

¹ Intriguen wurden durchgeblickt. — О сејању мржње у народу противу Његоша види и писмо Вукотићево од 28/5. 1837, обелодањено од г. М. Конаје у броју од 7/1 1934 сарајевске „југословенске поште“ а упућено главарима Речне Нације док се је Његош налазио у Петровграду, позван да одговара на оптужбе.

² Durch diese wiederholte grossmüthige Behandlung endlich zu besiegen hoffte.

³ Allein = herrschaft.

смисла за сретан живот, он је од повратка из Петрограда постао мирни пустињак; сетао и у себе затворен, проводи често више дана а да с никим ни једне речи не проговори, и пошто сатима сам у својој соби остаје затворен, то се он уопште сасвим ретко виђа. Једино за време Владичина путовања по Држави био је више приступачан; тада је примао све незадовољнике и чак злочинце, који се иначе нису усуђивали ни да дођу на Цетиње. Владика је одмах открио све ове сплетке, и дошло је и због овога између њега и Ђорђа до осетљивих препирака, које је руски потпуковник поново стишавао.

Из овог дуготрајног причања, које ми је Владичин брат поверио као породичну тајну, а коју сам се ја (уз по могућности придржавање његових властитих речи) трудио да овде ставим на хартију, може се јасно упознати душевно стање Ђорђево.

Нећу погрешити, шта више мислим да би се могло из света стања ствари са неком извесношћу закључити, да Ђорђо при својој унутрашњој склоности и овом тобож увређеном славољубљу помишља да оцепи један део Црне Горе, и да га за себе придобије.

Као један мали доказ његове амбиције нека овде послужи једна за себе не одлучујућа околност, да се он као потпретседник у актима упућеним овдашњем среском начелству од неких времена већ потписује као „књаз“.

Садашње време, кад нова реформа прави незадовољним смењене са положаја поглавице, чини му се да је повољно, да постигне у Држави поделу, и један део за себе отргне. Не подлежи никаквом двоумљењу, да је он у споразуму са многим поглавицама Црмничке Нахије и њихов управо вођа. Упадљиво ми је било сетно ћутање једнога од поглавица ове Нахије, сердара Пламенца, за време продаје манастира Мајина. Док су најиме остале поглавице у разговору живо учествовале, он је остао свеђер ћутљив, повучен у се, стојећи по страни, а да није кроз цело време ни једне речи изустиио. Тако се је понашао и онда кад је дошао на њ ред, да потпише купо-продајни уговор. Да не бих побудио подозрење, избегавао сам сваки ближи додир са Пламенцем, и само на одласку као и свима осталима пружио сам и њему руку ради поздрава, што је он на најпријатељскији начин одговорио.

Уколико има вероватности да би Ђорђо могао успети у изведењу онога, што је, изгледа, одлучно, не може се одиста предвидети, као ни код свију других подuzeћа која зависе од једног народног покрета.

Из свега што сам дотле чуо и видео, као и из неких Владичиних у разговору датих изјава, које сам имао прилике да учтиво наведем на крају мог најпокорнијег извештаја од 15 октобра, мислим да могу закључити, да је Владика пошто-пото¹ чврсто одлучио да проведе своје реформе, које је он са много одлучности² отпочео.

Ово је све што сам досле могао извидети о неспоразумима који владају у Црној Гори. Иако су ово само натугања, то би ипак она могла можда бити довољна много искусном, вештом и проницавом погледу Ваше

¹ A tout prix.

² Јачина воље, Willenskraft.

Преузвишености, да може из тога извести право стање ствари у овој Земљи, и судити.

Унапред трудићу се, да мало по мало темељито извиђам све што се односи на политички положај Црне Горе, и да са страхопоштовањем извештавам о томе Вашу Преузвишеност. Сасвим поверљиво опхођење са братом Владичиним Пером који са мном говори о свему без узтезања (отворено), пружа ми за то најбољу прилику. Перо, који без икаквог финансијер образовања поседује веома много природне разборитости (оштроумности), јесте једини човек у Црној Гори који ужива потпуно поверење Владике. Њега Владика (пошто су оба брата један другоме много одани) у свима предузећима позива за савет.

(Наставиће се)

Проша Љубо Влацић
